

можна говорити про спробу запровадження такої програми на рівні всієї України.

Список бібліографічних посилань

1. Проникновение Интернета в Украине. Май 2018 // Factum Group Ukraine. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1806/ui_factum_group_ii_kvartal_2018.pdf (дата звернення: 26.10.2018).

2. Opinion Software Media. Данные работы Панели, Сентябрь 2018 // Factum Group Ukraine. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1810/top-25_saytiv_u_veresni_2018.pdf (дата звернення: 26.10.2018).

3. Аналіз дзвінків щодо небезпеки в інтернет-мережі: січень 2017 – червень 2018 // Національна дитяча «гаряча» лінія. URL: <https://www.facebook.com/childhotline.ukraine/photos/a.262018927286975/1083823491773177/> (дата звернення: 26.10.2018).

Одержано 27.10.2018

УДК 343.14+004

Віталій Геннадійович КОЛЕСНИК,

завідувач відділу досліджень у сфері інформаційних технологій

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРОБЛЕМИ ЗАКРІПЛЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Широке використання комп'ютерної техніки та новітніх засобів комунікацій у сучасному світі викликає необхідність правового регулювання використання таких джерел в процесі доказування.

Одразу слід зупинитись на проблемі, вирішенням якої займається цілий ряд науковців, а саме – проблемі закріплення понять та термінів. Досліджувані поняття є досить новими, але вже привернули увагу таких вчених, як О. Г. Григор'єв, С. В. Васильєв, М. А. Іванов, Н. А. Зігура, Г. В. Кудрявцева, П. П. Зайцев та інші.

Сьогодні одночасно існують та застосовуються два на перший погляд тотожних поняття – «електронний доказ» та «цифровий доказ». Крім цього в нормативно-правових актах та юридичному обігу також зустрічаються поняття: «електронний (цифровий) носій», «цифрова інформація», «комп'ютерна інформація», «комп'ютерні об'єкти». Таке широке коло термінів, понять та категорій створює суперечності та неузгодженості в діючому законодавстві та плутанину, насамперед під час прийняття процесуальних рішень.

Аналізуючи застосування цих термінів у сучасному законодавстві можна побачити, що наразі термін «електронний доказ» є переважним, а термін «цифровий» при цьому додається в окремих випадках або як тотожна заміна терміну «електронний», або як доповнення до нього. На думку автора ці поняття не можуть бути

тотожними, а мають доповнювати одне одного, причому з практичної точки зору у комп'ютерній криміналістиці поняття «цифровий» охоплює більше коло доказів, аніж «електронний». Тлумачний словник української мови описує термін «електронний» як: «пов'язаний із застосуванням властивостей електрона, заснований на їх використанні». Водночас, з наукової точки зору, будь-який документ, в тому числі паперовий, та взагалі будь-який предмет у такому разі можна вважати «електронним доказом», оскільки він складається з речовин, а до складу атомів кожної речовини, звичайно, входять і електрони. З огляду на вищевикладене, є цілком очевидним, що майже повсюдне застосування до доказів поняття «електронний» (без додавання поняття «цифровий») є не зовсім коректним та потребує виправлення.

Цілком можливо, що законодавець дійшов до рішення застосувати поняття «електронний», вважаючи його похідним від поняття «електричний», спираючись на особливості сигналу, на якому базується функціонування цих пристроїв. Якщо вважати що це так, тоді записаний оптичний носій, жорсткий диск, твердотільний накопичувач, флеш-карта пам'яті що перебувають у вимкненому стані, не можуть бути визнані електронними доказами, оскільки інформація в них продовжує зберігатися навіть за відсутності електричних сигналів та інших електричних процесів в цих пристроях. Крім цього, вся інформація у зазначених пристроях, в тому числі будь-який текст, звукозаписи, відеозаписи або фотографічні зображення, не є електронною, а є саме цифровою, оскільки закріплена в числовій формі (двійковій на базовому рівні чи шістнадцятковій на рівні опрацювання комп'ютером).

Слід зазначити, що в зарубіжних нормативних актах та науковій літературі можна знайти визначення саме цифрового доказу (digital evidence), а не електронного. Основна експертна методика МВС України за напрямом судової комп'ютерно-технічної експертизи має назву «Проведення комп'ютерно-технічних досліджень носіїв цифрової інформації», методика Міністерства юстиції України також має назву «Методика дослідження інформації на цифрових носіях». Отже, терміни що використовуються в сучасних експертних методиках в цілому відповідають зарубіжній термінології.

На сьогоднішній день інформацію, яка зберігається на носіях, чи обробляється в електронно-обчислювальних машинах (ЕОМ) більш доцільно називати цифровим доказом, а не електронним. В той же час, самі ЕОМ та автоматизовані системи, які здійснюють зберігання чи обробку такої інформації, доцільно називати електронними доказами, тобто, якщо доказами у справі виступають самі машини (обладнання) а не інформація в них – їх слід називати електронними доказами. Таким чином, питання тлумачення термінів та формування понятійного апарату наразі потребує більш детального наукового розгляду та врегулювання.

Своє часткове законодавче закріплення електронні докази отримали після прийняття Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис» та Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» у яких законодавець запровадив інноваційні зміни, закріпивши у зазначених нормативно-правових актах новий засіб доказування – електронні докази.

Відповідно до запропонованих Законом № 2147-VIII новацій електронні докази мають ту ж силу, що й письмові та речові докази, висновки експертів та показання свідків. Законом визначається, що електронні докази повинні подаватися в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до закону «Про електронний цифровий підпис». Окремо зазначається, що законом може бути визначено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу, що свідчить про перспективи та можливість подальшого розвитку законодавчого регулювання цієї процедури.

Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, встановленому законом, при цьому електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом. Наявність в учасника справи оригіналу електронного доказу є обов'язковою, та, у разі подання учасником справи паперових копій цього доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

На теперішній час норма «посвідчених у порядку, встановленому законом» є прогалиною права, оскільки відповідні статті, що регулюють письмові докази, не регулюють питання яким чином має бути завірена паперова копія електронного доказу. Отже, ніде не зазначено яким саме чином має бути завірена паперова копія електронного доказу, підписом особи чи нотаріально. З метою вирішення цієї проблеми у Верховній Раді зареєстровано законопроект № 8281 від 17.04.2018, яким пропонується в ч.3 статті 100 Цивільного процесуального кодексу України слова «посвідчених у порядку, передбаченому законом» замінити словами «посвідчених у нотаріальному порядку». Вказана прогалина права сприяє зростанню корупції в судах, електронні докази іноді неправомірно не приєднуються (або навпаки, приєднуються всупереч закону), що порушує права учасників процесу щодо приєднання доказів.

Отже, ми можемо бачити процеси нормативного врегулювання питання електронних доказів у цивільному, господарському та

адміністративному судочинстві. У той же час, розглядаючи це питання з позиції криміналістики слід зазначити, що використання електронних (цифрових) джерел доказової інформації у сучасному кримінальному процесуальному законодавстві залишається майже неврегульованим. Якщо в актах цивільного, господарського та адміністративного процесуального права електронні докази вже закріплені як окремий вид доказів, питання місця електронних (цифрових) носіїв доказової інформації в системі процесуальних джерел та співвідношення речових доказів та цифрових джерел доказової інформації в аспекті сучасного кримінального процесуального законодавства залишаються відкритими.

Розпочинаючи аналіз поняття та місця цифрових доказів в сучасному кримінальному процесі слід зауважити, чому ця проблема є актуальною та викликає стільки дискусій. Річ у тім, що цифрова інформація має унікальні особливості, які відрізняють її від традиційних форм представлення інформації, які існували раніше та з якими учасники кримінального процесу звикли працювати. Слід зазначити основні з них:

- цифрова інформація завжди існує у нематеріальному вигляді, тобто в неї відсутній нерозривний зв'язок з матеріальним носієм;

- має особливе місце зберігання – магнітний чи флеш носій, оптичний носій, енергонезалежна чи енергозалежна пам'ять ЕОМ, мікросхема, канал зв'язку;

- неможливість безпосереднього сприйняття та дослідження, цифрову інформацію спочатку треба інтерпретувати та зробити придатною для нормального сприйняття людиною;

- завжди потребує використання спеціальних технічних засобів для її відтворення;

- часто потребує спеціальних навичок для її відтворення, копіювання та дослідження;

- має здатність до повного дублювання, тобто може бути скопійована нескінченну кількість разів і при цьому не втрапить характеристик оригіналу. Виготовлена належним чином копія нічим не буде відрізнятися від оригіналу, що для звичайних речових доказів є неможливим;

- оригінал може одночасно існувати у декількох місцях або, навпаки, бути роздробленим на частини, збережені на декількох носіях;

- має специфічні характеристики та одиниці виміру (розмір, атрибут, відмітки часу, метадані, контрольна сума тощо);

- може бути дистанційно змінена (модифікована), видалена чи знищена;

- у деяких випадках, може існувати певний час і після процесуальної фіксації (виготовлення копії), через деякий час може статися необоротна зміна оригіналу (наприклад, за певним посиланням на сайті в мережі Інтернет виявлені текст або відео, під протокол

виготовлені знімки екрану, відеофайл скопійований та збережений на носії, але, при повторному перегляді у майбутньому при переході за цим посиланням на сайті буде відтворюватись вже модифікована або взагалі зовсім інша інформація). Така особливість унеможливило дослідження оригіналу цифрового доказу в суді або об'єктивне повторне дослідження з причини необоротної втрати оригіналу.

Зазначені особливості вимагають у свою чергу відповідних особливих процесів фіксації та забезпечення таких електронних доказів, зокрема у кримінальному процесі, де це досі не врегульовано. Цілком можливо, що саме ці особливості цифрової інформації зупинили законодавця на його шляху до закріплення електронних доказів у кримінальному процесуальному законодавстві.

Аналізуючи положення Кримінального процесуального кодексу України також можна виявити деякі неузгодженості. Відповідно до ст. 98 КПК України, речовими доказами є матеріальні об'єкти, тобто цифрова інформація, яка завжди існує у нематеріальному вигляді, не може бути речовим доказом. У статті 99 КПК України натомість зазначено, що до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні). По-перше, можна побачити законодавче закріплення, що вказані об'єкти належать до документів, по-друге, у статті не вказано, в якому саме вигляді вони мають бути надані – паперовому чи електронному (цифровому). Ще більше питань викликає положення «та інші носії інформації (у тому числі електронні)». З огляду на вищенаведене виходить, що жорсткий диск або флеш-накопичувач, що є електронним носієм інформації та містить зафіксовані відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (наприклад, цифрові фотографії) – відповідно до положень чинного КПК має належати до документів. Але цей носій є до того ж матеріальним, і тому повинен одночасно належати ще й до речових доказів.

Висновок. Існуюча невизначеність в термінології, неузгодженість у тлумаченні та застосуванні понять електронних та/або цифрових доказів потребує більш детального наукового розгляду та врегулювання. У кримінальному процесуальному законодавстві досі не врегульоване та не закріплене поняття електронних (цифрових) доказів, відсутні конкретні норми що закріплюють процеси їх отримання, фіксації, посвідчення та подання. Вказані прогалини права сприяють корупційним проявам на стадії збирання доказів чи в судах, електронні докази іноді неправомірно не приєднуються (або навпаки, приєднуються всупереч закону), що порушує права учасників процесу.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.11.2018).

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 30.11.2018).

3. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце в системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_58 (дата звернення: 30.11.2018).

4. Зигура Н. А., Кудрявцева А. В. Компьютерная информация как вид доказательств в уголовном процессе России : моногр. М.: Юрлитинформ, 2011. 176 с.

5. Васильев С. В., Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі України : моногр. Х. : Еспада, 2004. 192 с.

6. Зайцев П. П. Допустимость в качестве судебных доказательств фактических данных, полученных с использованием электронных документов. *Арбитраж и гражд. процесс*. 2002. № 4.

Одержано 30.11.2018

УДК 332.012+004.056.5

Ксенія Олександрівна КРАТАСЮК,

*курсант 3 курсу групи Ф4-302 факультету № 4 (кіберполіції)
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Денис Олександрович ГРИЩЕНКО,

*старший викладач кафедри кібербезпеки факультету № 4 (кіберполіції)
Харківського національного університету внутрішніх справ*

KALI LINUX ЯК ПОТУЖНА ЗБРОЯ КІБЕРЗЛОЧИНЦІВ

На сьогоднішній день дистрибутив Kali Linux набирає велику популярність. Злом і тестування безпеки стає частиною нашої культури і все більше людей цікавляться цим. Kali Linux розроблений як для хакерів так і фахівців з безпеки захисту інформації.

Linux як форма поширення програмного забезпечення – це не більше ніж ядро і набір базових утиліт, програм і налаштувань за замовчуванням. Kali Linux не надає нічого унікального в цьому плані.

Відмінність Kali Linux в тому, що він наповнений такими інструментами і настройками, які потрібні для тестування безпеки, а не для забезпечення нормальної роботи звичайного користувача. Використовуючи Kali замість основної форми розповсюдження програмного забезпечення – помилка. Це спеціалізований дистрибутив